

Vývoj náboženskej situácie v Európe

Jozef Tiňo

Úvod

V Európe 19. storočia mátožil *komunizmus*, ktorý je dnes odsunutý do histórie. V Európe dnešných čias mátoží *sekularizmus* a ten, priznajme si, v kolíske kresťanstva hľadá novú identitu, často zabúdajúc na stáročné tradície tohto kontinentu. V tejto úvahe budem sledovať vývoj európskej civilizácie a hľadať tie zlomové udalosti, ktoré sekularizmus posúvali do povedomia histórie. Najprv niekoľko poznámok k pojmu sekularizmus.

Sekularizmus je zosvetšovanie náboženských hodnôt, je to proces odchodu od náboženstva, ktorý sa odohrával na úrovni inštitúcií, aj na odchode od viery v Boha u veriacich [1, 2]. Sekularizmus, bezbožníctvo, je zreteľne protináboženská ideológia, jednoznačne smerujúca k zničeniu všetkých foriem a prejavov náboženstva v osobnej i spoločenskej rovine. Historicky tento proces prebiehal postupne ako súčasť filozofických a sociálnych pohybov. Ako vlastne ten proces prebiehal?

Začiatky prelomu náboženského myslenia v Európe

Chvenie v Cirkvi existovalo od jej počiatku. Už sv. Pavol naprával odchýlky od apoštolského smerovania. Spory väčšieho rozsahu vyvolali: *gnóza* [3], *manicheizmus* [4], *arianizmus* [5] a *nestorianizmus* [6]. Boli to však diskusie v rámci kresťanstva. V nich sa vytriedili správne závery, ktoré boli na početných konciloch prijaté ako základné vieroučné pravdy. Vývoj kresťanstva bol v prvých storočiach po Milánskom edikte poznačený existenciou dvoch centier v Rímskej ríši – Rím (západná Cirkev) a Konštantinopol (východná Cirkev). Mnohé otázky sa dlhú dobu riešili prijatím spoločných vyhlásení. Do prelomu tisícročia beh života vzdialil západnú a východnú Cirkev od seba tak, že i drobná roztržka mohla privodiť rozchod. A skutočne k nemu aj došlo. Diplomatiek rokovania Ríma (delegáciu viedol Humbert) a Byzancie (s patriarchom Cerulariom) skončili úplným rozchodom. Problémov na diskusiu bolo niekoľko. Stretnutie delegátov sa konalo v zložitej vojensko-politickej situácii. Napätie zvyšovalo západné cisárstvo (Karol Veľký) územnými nárokmi v Taliansku a na tie si nárokovala aj Byzancia. Do hry vstúpil aj pápež Lev IX. V pozadí bola tiež dlhodobá nevyriešená otázka primátu. Byzantský cisár mal záujem o spojenectvo kvôli vojenskému ohrozeniu zvonku. Pri rokovaní delegátov však k dohode nedošlo. Naopak, otázky ako filioque (Duch sv. pochádza od Otca a Syna) východná Cirkev neuznáva. Podľa nej Duch sv. pochádza od Otca (skrže Syna)), nekvasený chlieb pri bohoslužbách a snád i nechota

k dohode, doviedli rokovania ku vzájomným exkomunikáciám. Dôležitú úlohu zohrala aj skutočnosť, že pápež Lev medzitým zomrel a nástupca Viktor II. bol zvolený až o rok. V tejto atmosfére došlo k veľkému rozštiepeniu na východnú (pravoslávnu) a západnú (katolícku) Cirkev. Tento rozkol trvá dodnes ([7], s. 138, [8], s. 85).

K druhému rozdeleniu došlo vnútri Európy, keď vystúpil M. Luther so svojím reformným programom. Výsledkom tvrdého sporu bol rozkol a vznik evanjelickej cirkvi a iných reformných cirkví. Neskôr na reformné hnutie zareagovalo aj Anglicko - vznikla anglikánska cirkev, v ktorej najvyšším predstaviteľom je kráľ.

To sú všetko známe skutočnosti. *Chcem poukázať na to, že všetky tieto pohyby sa udiali vnútri kresťanstva.* Nové náboženské denominácie zostali na pôde kresťanstva a gnostické tendencie boli stlmené, hoci sa z času na čas objavujú v inej podobe. Gnóza však netvorí významnú náboženskú denomináciu.

Udalosti, ktoré predznačili myšlienkový smer v 18. a 19. storočí, sa síce odohrávali na pôde kresťanstva, vyvolali však širšie diskusie o vieroučných otázkach. Spomeniem známy spor okolo geocentrickej sústavy. Ústrednou postavou v tomto spore bol Galileo Galilei, ktorý dospel k presvedčeniu, že Kopernikova predstava, že Zem nie je stredom vesmíru, je správna - Zem sa otáča okolo Slnka. Galileo bol cirkevnými predstaviteľmi kritizovaný. Spor sám osebe nie je výnimkou v strete starých a nových predstáv. Dôležité sú dva momenty. Predovšetkým ide o nesprávny prístup k Biblii. *Cirkevní predstavitelia použili Starý zákon, akoby bol autoritou vo veciach týkajúcich sa prírodných vied.* Galileo (bol veriacim kresťanom) sa opierať o pozorovania. Nie je možnou úlohou rozoberať priebeh diskusií. Čitateľ ich môže nájsť napríklad v [9]. Chcem tiež upozorniť, že ďalšie vedecké výsledky potvrdili správnosť Galileiho tvrdení. To iste nevylepšilo autoritu Biblie v dobovej interpretácii. R. Guardini ([10], s. 38 - 40) správne upozorňuje, že hoci negatívne stránky procesu proti Galileovi nemožno ospravedlniť, nešlo len o duchovné tmárstvo. Proces vzišiel z obavy o existenčné otázky ľudského života: o miesto Božie, aj o miesto človeka. Stredovek veril, že miesto človeka je Zem a tá je stredom sveta. V tomto bolo vyjadrené postavenie človeka v celku bytia, jeho dôstojnosť i zodpovednosť. Nové astronomické poznatky vytlačujú Zem z jej postavenia. Už nie je stredom vesmíru. Kde potom existuje človek? Táto a podobné otázky môžu byť zodpovedané len správnym prístupom k Biblii. Cestu ukázal Teilhard de Chardin [11]. Dnes je biblická veda pripravená odpovedať na tieto otázky.

V zásade ale bola Európa v tej dobe konfesijná. Štáty, aj jednotliví ľudia sa hlásili ku kresťanstvu. Bolo sotva predstaviteľné, žeby to tak nebolo. Náboženstvo bolo všade úzko spojené so životom spoločnosti. Spájalo sa s mocou a súčasne ju legitimizovalo. Bolo prítomné pri všetkých kolektívnych činnostiach [12], s. 15). R. Guardini ([10], s. 38) to hodnotí takto: „*Počas viac ako jedného tisícročia bolo kresťanské uče-*

nie meradlom pravdy a bludu, správnosti a nesprávnosti; rozpadom stredoveku nastupuje čisto svetský poriadok hodnôt... K tomu pristupuje skutočnosť, že v boji nového so starým zo strany starého dochádza k prehmatom, ktoré mu dodávajú punc duchovnej obmedzenosti. Tým je kresťanstvo stále viac zatlačované do obranného postavenia. Vzniká dojem, že celý rad článkov viery sa dostáva do konfliktu so skutočnými alebo domnelými výsledkami filozofie a vedy... Predtým boli zjavenie a viera základom a atmosférou ľudského života, teraz musia svoj nárok na pravdivosť dokazovať.“

V podvedomí Európy sa hromadili negatívne skúsenosti zo života Cirkvi (luxus, reformácia v Nemecku, Ján Hus a jeho hnutie, anglikánska cirkev a iné). Osobitne silný vplyv na zmenu myslenia mala veľká kontroverzia medzi katolicizmom a protestantizmom. Tá sa rýchlo zvrhla na náboženskú a občiansku vojnu. V takých pomeroch sa nedalo očakávať, že dôjde k duchovnému zmiereniu. *Došlo k devalvácii slova Boh a kresťan a panovala nenávisť namiesto lásky.*

Do tejto atmosféry sa rodila veda. Postupne zmatematizovaná fyzika a astronómia obracali pozornosť na novú stránku života – nie sú to už len staré písomnosti, ktorým sa dlhé stáročia bezvýhradne verilo, prišla ponuka nových vedeckých právd, ktoré sa dali teoreticky predpovedať a experimentálne overovať. Fyzika vôbec dominovala, rozvíjala sa technika a súbežne s tým sa menila aj mentalita doby.

Francúzska revolúcia a osvietenstvo

Krajina, v ktorej naplno vybuchla sopka liberalizmu, je Francúzsko. Francúzska revolúcia urobila prielom do tradične vybudovaných vzťahov medzi cirkvami a spoločnosťou. Stalo sa to okrem iného prijatím 10. článku Deklarácie práv človeka a občana Ústavodarným zhromaždením (ÚZ) (1789). Zrušila sa tým historická kontinuita so stáročnou tradíciou a puto medzi náboženstvom a štátom. O rok nato toto zhromaždenie zamietlo návrh na uznanie katolíckeho náboženstva za štátne. Občianstvo bolo oddelené od vyznania a náboženstvo prestalo byť najdôležitejším spojivom jednoty národa.

Ďalšie udalosti nedali na seba dlho čakať. *Talleyrand*, bývalý generálny zmocnenec francúzskeho duchovenstva, navrhol, *aby cirkevný majetok* (bol to majetok najväčšieho vlastníka v celom kráľovstve) *bol daný k dispozícii národu*. Malo to dva (možno neočakávané) dôsledky: 1) došlo k sekularizácii dobročinných a výchovných činností, ktoré Cirkev po stáročia vykonávala, 2) kňazstvo sa dostalo do závislosti od štátu (ÚZ sa zaviazalo, že kňazom zaistí pôžitky). Následne sa zriadili občianske matriky. Vstup do života už nebol spájaný s krstom. Podobne to bolo so svadbami. *Zákonodarné zhromaždenie zaviedlo rozvod*. V podobnom duchu sa postupovalo proti reholiam. V roku 1790 ÚZ zrušilo platnosť rehol'ných sľubov, kongregáciám nariadilo, *aby sa rozpustili a zrušilo kňazský celibát* ([12], s. 53).

Z výpočtu toho, čo sa v rozpätí niekoľkých rokov udialo, vyplýva, že dobové myslenie dozrelo do štádia, že tieto (po prvýkrát protikatolícke) opatrenia sa nestretli s masovými protestmi, hoci sa tu legalizovali zásady, ktoré boli v rozpore s katolíckym učením. Francúzsko ako prvé spochybnilo *zásadu nerozlučiteľnosti manželstva*. Teraz sa rozvod uznáva vo všetkých štátoch EU, ale uskutočnenie tejto reformy si vyžiadalo takmer 200 rokov. *Chcete niekoľkými vetami vysvetliť, čo je sekularizmus? Práve som to urobil.*

Závažnejšia otázka je, prečo k tomu došlo. Už som spomínal, že dobové myslenie muselo byť pripravené na tieto zmeny. Okrem toho, dosah tohto historického diania sa nezastavil na hraniciach Francúzska. *Francúzska republika svoju náboženskú politiku exportovala* (predovšetkým výbojom svojich armád). Na všetkých okupovaných územiach zabavila a rozpredala cirkevné majetky a rozpustila rehole. Zavedla rovnosť práv medzi občianstvom a vyznaním. V Európe tak spôsobila odklon od zvyklostí a rozvrat tradícií.

Situácia v západnej Európe 18. storočia sa zmenila nástupom novej vedeckej a technickej kultúry. Bezprostrednou príčinou sekularizmu bola frustrácia a depresia z pomerov sústavných náboženských vojen (ukončených vestfálskym mierom, 1648). Vyčerpaná Európa hľadala východiská. Vždy je dôležité, kto sa objaví ako reprezentant poskytovania nových ideí. Objavili sa viacerí – filozofi, literáti, novinári a neskôr aj ekonómovia.

Významnú úlohu v zmene názorovej klímy zohrala rozrastajúca sa laická inteligencia a vznik skupiny novinárov a profesionálnych literátov vo Francúzsku, Anglicku a Nizozemsku. Na vyššej spoločenskej úrovni bola inteligencia reprezentovaná akadémiami, ktoré zohrávali významnú úlohu vo vedeckej oblasti. Osobitne vo Francúzsku zohrala úlohu v podpore voľnomyšlienkarstva vrstva „libertínov“ – boli to predchodcovia budúcich filozofov v neskoršom storočí. Počas celého 17. storočia pôsobili myslitelia ako Gassendi a Hobbes a spisovatelia ako Molière a Samuel Butler. V 18. storočí voľnomyšlienkárske idey postupne ovládli západnú kultúru. Nárast inteligencie bol jednou stránkou nárastu stredných vrstiev. Trieda obchodníkov v Holandsku a Anglicku a právnici a úradníci vo Francúzsku postupne zaujali miesto šľachty. Boli tolerantní voči náboženstvu, ale *zasia schopní kritizovať autority* a náchylní prijať netradičné formy náboženstva. Náboženstvo považovali za súkromnú vec a verejný život za zásadne život v podnikaní. Keď ideálom šľachtica bolo dobyť si česť na bojisku, ideálom meštana bolo dosiahnutie zisku (voľne spracované podľa Dawsona ([13], s. 203).

Postupne sa tak sformoval nový druh kultúry, ktorý bol vedomou vzburou proti kresťanstvu a bol zameraný na vytvorenie racionálnej filozofickej základne pre *spoločnú západnú kultúru*. Bolo to *osvietenstvo*. To sa prejavilo najprv u anglických deistov (koncom 17. storočia) a potom u francúzskych filozofov a encyklopedistov. V 2. polovici 18. storočia sa toto hnutie rozšírilo do celého sveta.

Osvietenstvo sa najprv naplno prejavilo vo Francúzsku. Bol to iste dôsledok toho, že po skončení vlády Ludovíta XIV, ktorá bola prísne autoritatívna, nastalo uvoľnenie – sloboda. Ludovít XIV. sa neohraničil len na zdokonaľovanie štátneho absolutizmu, ale až do krajnosti ho rozvinul do vzťahu k Cirkvi. Motto: jeden kráľ, jedna krajina, jedna viera nezostalo len na papieri. Vláda začala používať donucovacie prostriedky. Od všetkých Francúzov sa požadovalo vyznávanie katolicizmu. Došlo ku krutému prenasledovaniu inovercov. Mnohí z nich sa uchýlili do zahraničia (napríklad viac ako 200 000 hugenotov odišlo do Holandska, Švajčiarska, Anglicka a Nemecka). Mnohí katolíci boli z toho vývoja znepokojení. Pápež Inocent XI. neschvaľoval tieto metódy obracania. Kráľ zostal neoblomný ([14], s. 26). Samozrejme, že to malo vážne dôsledky na situáciu nielen vo Francúzsku.

Prevládol racionalizmus a zdôrazňovanie zdravého rozumu do takej miery, že *zázrak a tajomstvo sa považovali za absurdné*. Osvietenstvo malo v sebe iste aj kladný ideál, ale doba reprezentovaná géniom *Voltaire* sa zamerala na deštruktívnu stránku. *Voltaire* bol vynikajúcim pamfletistom, jeho spisy boli plné výsmechu a ostrého vtipu. Najviac sa zviditeľnil ako odporca kresťanstva, osobitne ako ostrý kritik katolíckej Cirkvi. Jeho citát: „*Už sa mi sprotivilo stále počúvať, že 12 ľudí založilo kresťanstvo. Chcem dokázať, že jeden človek stačí na to, aby ho zničil.*“ Nešetril silnými slovami typu: toto náboženstvo vzniklo, keď sa prvý hlupák zišiel s prvým podvodníkom (prevzaté z práce ([15], s. 342). Takéto výpady zasahovali všetko, čo bolo pre pravoverného kresťana posvätné. Deštruktívna kritika podkopávala poriadok kresťanskej kultúry. Stačilo len dodať dynamický emocionálny impulz, ktorý by oslovil masy, aby sa revolúcia stala sociálnou a politickou skutočnosťou. Tento prvok dodal *Rousseau* a jeho žiaci.

Jean Jacques *Rousseau* nebol priateľom vodcu francúzskeho osvietenstva *Voltaire*. *Voltaire* – priateľ panovníkov a popredná osobnosť intelektuálnej spoločnosti; *Rousseau* – osamelý prenasledovaný neurotik, skrývajúci sa pred domnelými aj skutočnými nepriateľmi. Zato *Rousseau*ove náboženské cítenie bolo úprimné (deistické). Ale tento outsider dokázal získať nadšenú podporu francúzskej inteligencie a uvoľniť emocionálne sily, ktoré sa prejavili o viac ako 10 rokov po jeho smrti vo výbuchu francúzskej revolúcie, ktorá otriasla svetom.

Sekularizmus bol dobovým javom. Zmätok, ktorý nastal v spoločnosti, sa odrazil aj v mravnej oblasti. Nezasiahol všetky vrstvy obyvateľstva rovnako. Dawson to hodnotí tak, že priemerný francúzsky mešťan bol vlažným katolíkom, zatiaľ čo jeho žena bola praktizujúcou katolíčkou. Ale inteligencia a robotnícka vrstva obyvateľstva boli verní revolučnej tradícii. Tento obraz sa ale dosť rýchlo zmenil. Vo Francúzsku stratila Cirkev výsadné postavenie a bola prenasledovaná. V Nemecku a Taliansku boli kláštory rozpustené a cirkevný majetok bol sekularizovaný. Pápež bol vypudený z Ríma a väznený vo Francúzsku ([13], s. 215, 220).

Samozrejme, pohyb v Európe v období osvietenstva bol zložitý a nedá sa uchopiť niekoľkými napísanými stranami. Bolo obdobie tvrdého sekularizmu, ale aj návratov. Nikdy však nedošlo k reštaurácii. Postupnými krokmi sa spoločnosť vlastne nevratne sekularizovala. 19. storočie riešilo vlastné problémy. Rozvíjala sa veda a technika a žiaľ, paralelne sa nerozvíjal mravný potenciál človeka, aby zvládol nové podmienky aj eticky. Naopak, nastúpila vlna filozofov, ako boli Feuerbach, Nietzsche, ktorí sa nepostavili len proti kresťanstvu, ale otvorene vystupovali proti myšlienke existencie Boha. Silnela aj snaha o sociálnu spravodlivosť, z ktorej vyrastali reformátori, žiaľ, v protináboženskom duchu. Encyklika Rerum Novarum Leva XIII. koncom 19. storočia, ktorá je aktuálna aj dnes, nenašla však v sociálnej sfére zaslúžený ohlas. Dobová atmosféra umožnila rozvoj komunistickeho hnutia, ktoré sa spojilo s ateizmom a protikresťanským ťažením.

Nemalú zásluhu na problémoch viery mala kontroverzia s myšlienkami Ch. Darwina, ktoré boli predstaviteľmi Cirkvi rázne zamietnuté. Túto situáciu obratne využil K. Marx, ktorý v tom čase vydal svoj Kapitál a zmäteného kresťana Darwina vtáhoval do svojej hry, ktorá v princípe bola spojená s ateizmom. To sa mu nepodarilo, ale jeho myšlienky využil na boj proti kresťanstvu (proti viere vo všeobecnosti). Cirkev na spracovanie Darwinových ideí potrebovala takmer 100 rokov. Dnes sú obsiahnuté aj v oficiálnych vyhláseniach Svätej stolice.

Rozmach a autorita vedy v 19. a 20. storočí prispeli tiež k odklonu od viery a to nielen u veľkej časti vedeckej obce, ale aj u mnohých veriacich. Často išlo len o gestá, vyplývajúce z príslušnosti k istej spoločenskej skupine. Túto atmosféru vynikajúco vykreslil tvorca filmu Lurdy. Mladý ambiciózný vedecký pracovník v biológii sa stavia do pózy ateistu – „nemôžem veriť na zázraky, ja som vedec“ – ktorá má za následok ignorovanie všetkého, čo so zázrakom súvisí a mladú Bernadetu považuje za podvodníčku. Precitne až pri stretnutí so skromnou ošetrovatelkou Bernadetou, keď je ranený. Vtedy si uvedomí, že ide o prostú skromnú osobu, bez bočných úmyslov v otázkach slávy a majetku. V tomto duchu, keď začiatkom 20. storočia sa robil prieskum viery vedcov, vyšlo, že 40 % vedcov je veriacich, vzniklo vyhlásenie, že koncom storočia toto číslo klesne na nulu. Nestalo sa, ako ukázal prieskum koncom storočia, toto číslo bolo znova 40 % ([21], s. 153).

Ale nútený sekularizmus v období komunizmu zanechal stopy viditeľné hlavne po revolúcii v 1989 roku. Vyrástli nové generácie bez náboženskej výučby a ich deti sa ocitli v duchovnom vákuu. Cirkev v Európe, ktorá, ako sme videli, bola kresťanská, má problémy s prežitím. A to nielen vo východnej časti. Ak zorné pole zúžime v zmysle zaostrenia na naozajstných kresťanov, vzniká smutný obraz. **Kde sú katolíci, ktorí sú schopní vyznávať naše „Krédo“? Kde sú kresťania, ktorí uznávajú desatoro aj v bodoch: 4, 6, 7, 9 a 10?**

Niekoľko príkladov [12, s. 241, 242]:

- V Poľsku Cirkev zohrala významnú úlohu v odpore proti moci a potom po páde komunistického režimu. Po nastolení demokracie vzťahy medzi Cirkvou a spoločnosťou už neboli také jednoduché. Ukázali to výsledky volieb. Poľská hierarchia všemožne presadzovala zákon, ktorý by zakazoval umelé prerušenie tehotenstva. Vo voľbách došlo k porážke kandidátov strán podporovaných Cirkvou a naopak k moci sa znovu dostali komunisti.
- V Taliansku skončil nezdarom boj Cirkvi za zmarenie legalizácie rozvodu. Väčšina voličov v referende svojím hlasom potvrdila jeho zavedenie.
- V Írsku, kde donedávna boli zákony týkajúce sa sexuality úzko zviazané s morálnymi predpismi Cirkvi, sa voliči v otázke vládou navrhovanej zmeny ústavy, ktorá mala za určitých podmienok rozvod umožniť, vyslovili za jeho zavedenie. V inom referende voliči zavrhlí návrh uznesenia, ktoré by írskym ženám zakazovalo podstupiť interrupciu v cudzine.

Ale pesimizmus z tohto vývoja nie je posledným slovom. Sebavedomie z rozumu síce navádza na sféru sekulárnu a pri nedostatku reflexie načas pri nej zostáva. Rozum však nie je jedinou stránkou človeka. Je tu ľudský duch, ktorý je slobodný a rozhoduje sa podľa toho, čo velí túžba po šťastí. Keďže môže voliť dobro aj zlo, môže budovať ale i búrať. Závisí to od vidiny šťastia. Ježišovo „*Pánovi svojmu Bohu sa budeš klaňať a jedine Jemu budeš slúžiť*“ upozorňuje, že okrem majetku, slávy a moci, ktoré sú pre mnohých vidinou šťastia, je tu Boh a upozornenie na inú stránku človeka. Sv. Augustín dobre porozumel problému a vyjadril to v známom výroku: „*Nespokojné je moje srdce, kým nespochiním v Tebe, o Bože.*“ **Človek nie je teda taký, za akého ho má materializmus.** Je determinovaný duchom. **Čím skôr to pyšná Európa spozná, tým lepšie pre jej obyvateľov.** Guardini hovorí, že „*Novoveký človek sa domnieva, že prírastok moci jednoducho znamená pokrok: zvýšenie bezpečia, úžitku, blahobytu, životného elánu, sebavedomia. V skutočnosti však moc nie je hodnota jednoznačná; môže pôsobiť dobro i zlo, ale ...kde za moc neprevezme zodpovednosť svedomie človeka, ovládnu ju démoni*“ Vychádza z toho, že: „*Čisto svetský svet neexistuje; pokiaľ sa tvrdošijnému ľudskému úsilju podarí niečo také zostrojiť, nie je to funkčné* (skúsenosti sú dobré známe – pozn. autora) *...Bez náboženského prvku je život ako motor bez oleja. Prehrieva sa a každú chvíľu sa zadrháva*“ ([10], s. 65, 79).

Okrem toho úplný sekularizmus smeruje k novému pohanstvu. Novému preto, že nemožno sa vrátiť k dejinnému (naivnému) pohanstvu. Dnes je v úplne inej situácii a nemôže ani úplne poprieť kresťanskú kultúru, lebo z nej ťažia rôzne oblasti života. Chcem naznačiť, že sa duchovno v ľudstve vynorí a bude požadovať svoje miesto v človeku a spoločnosti. Treba dúfať, že na to nebudeme dlho čakať.

Klady a zápory sekularizmu

Pozitíva (spracované podľa Rémonda ([12], 12. kapitola)

Sekularizmus priniesol Cirkvi aj isté úľavy, podnety a poučenia. Tento proces niesol so sebou aj očisťovanie a prehlbovanie viery. Inicializoval vznik prúdeň, ktoré viedli k II. Vatikánskemu koncilu. Začali sa rozvíjať biblické vedy, došlo k obrode teológie a posilňoval sa záujem o cirkevných otcov. Medzi významné podnety patrí rozvoj katolíckeho sociálneho učenia, posilňovanie hnutia katolíckych laikov a prehlbovanie spirituality.

Protiváhou sekularizmu je autonómia, ktorú získali náboženské inštitúcie. Vlády sa prestali starať o vnútorný život náboženských spoločností. Sotva politici prestali byť poslušným nástrojom Cirkvi, cirkevní predstavitelia vyhlásili snahu o ich kontrolu za neprijateľnú. Túto autonómiu získala Cirkev vo väčšine krajín. Právo menovať biskupov sa štátom odnímal. Vznikali národné biskupské konferencie (Kódex kánonického práva z roku 1917). II. Vatikánsky koncil ustanovil, že biskupské konferencie majú byť zriaďované vo všetkých krajinách. Voľba pápeža je v rukách kardinálov.

Voľakedy mali duchovní zastúpenie v politických orgánoch:

- Francúzsko – podľa ústavy z roku 1857 boli kardináli právoplatnými členmi senátu,
- Veľká Británia – V hornej snemovni je dodnes 26 lordov – duchovných,
- Nemecko – zo 483 poslancov (v rokoch 1871 – 1914) bolo 91 duchovných.

Nový kódex kánonického práva po II. Vatikánskom koncile ustanovuje, že kňaz, či rehoľník, ktorý chce vstúpiť do politiky, musí žiadať o povolenie svojho predstaveného. To sa spravidla neudeluje.

Ale II. Vatikánsky koncil vyzýva veriacich laikov, aby sa angažovali v spoločenských funkciách, zvlášť vo funkciách politických.

Dnes už nenájdeme sakrálny štát spojujúci moc i náboženstvo (myslím na kresťanstvo). Len Grécko a Srbsko sú úzko spojené s pravoslávím. Anglicko ústami svojho nástupcu trónu dáva najavo, že bude vystupovať rovnako ku všetkým cirkvám.

Celkovo: cirkvi sa so sekularizmom zmierili, resp. pochopili ho ako nevyhnutnosť, ale zisk nie je malý – nezávislosť.

Negatíva sekularizmu (spracované podľa Rémonda [12], 13. kapitola)

K negatívam sekularizmu treba zaradiť:

- Prevedenie mravov do sféry „súkromného vlastníctva“. Ešte donedávna bolo *desatoro* autoritou, ktorej sa vlády a zákony podriaďovali – *morálka a zákony sa zhodovali. Dnes sa rozchádzajú. To je najradikálnejšia stránka sekularizmu. Pretože ak neexistuje ofi-*

ciálna pravda ohľadne presvedčenia, neexistuje ani vzhľadom na chovanie.

- Štát sa vzdáva možnosti podporovať svojou autoritou morálne poučenia. Zo zbierok zákonov postupne miznú opatrenia vyplývajúce z ohľadov na morálku, ktorá bola odvodená od náboženstva (napríklad zotrel sa rozdiel medzi manželstvami uzavretými cirkevne alebo štátne a pod).
- Najväčšie rozpory vznikali a stále vynikajú v otázkach odovzdávania života. Napríklad:
 - vo Francúzsku bol v roku 1967 prijatý zákon o antikoncepcii,
 - vo Veľkej Británii bolo v roku 1967 legalizované umelé prerušenie tehotenstva,
 - vo Francúzsku bolo v roku 1974 legalizované umelé prerušenie tehotenstva,
 - vo Veľkej Británii bola v roku 1967 legalizovaná homosexualita,
 - v Španielsku bol v roku 2004 bol prijatý zákon dovoľujúci uzavrieť manželstvo osobám s rovnakým pohlavím, dokonca s možnosťou adopcie detí.

Dnes vnímame problém ešte plnšie. Tieto normy sa postupne ujímajú aj v iných krajinách. Na rad prichádzajú normy v oblasti genetiky (klonovanie, oplodňovanie in vitro, eutanázia a ďalšie). A to pred francúzskou revolúciou sa moc Cirkvi a spoločnosti prelínali, náboženstvo bolo takpovediac všadeprítomné.

Poučenie a východiská

Myslím si, že doba potrebuje *novú evanjelizáciu*. Novú v pravom slova zmysle. **Nemôžeme vlievať nové víno do starých nádob.** Evanjelium treba hlásať novým spôsobom.

To, že dochádza k sekularizmu si, samozrejme, uvedomil aj pápež Ján Pavol II. V encyklike *Veritatis Splendor* hovorí: „*Strata kresťanskej viery v celých národoch a spoločnostiach, ktoré kedysi vynikali vierou a kresťanským životom, nespôsobuje iba stratu viery a jej významu v živote, ale nevyhnutne aj úpadok alebo stratu mravného cítenia*“. A inde pokračuje: „*Evanjelizácia – a teda nová evanjelizácia – prináša so sebou aj ohlasovanie a mravnú ponuku*“.

Myšlienka obnovy stojí ako veľká túžba a potreba pred celou spoločnosťou. Ale je nepochybné, že **v budúcnosti nebude miesto pre iné kresťanstvo, ako pre kresťanstvo celé a dôsledne žité**, hovorí D. Pecka [16]. V súčasnosti je celkom iná situácia, ako bola v uzavretých komunitách v minulosti. Človek už neprichádza na svet obklopený spoločenstvom veriacich, nežije v ňom, nie je v ňom ponorený po celý život. Dnes sa rozhoduje, vyberá si z ponúk. A akých? Vidí okolo seba ponuky hmotné, ponuky slávy a tým konkurovať je veľkou výzvou. Tá sa nedá zrealizovať formalizmom, tú možno naplniť iba dôsledným rešpektovaním evanjelia. **Základným kameňom tu je láska a nemýľme sa – láska univerzálna.** Lebo ak tento klenot kres-

tanstva sa oblečie do šiat výhovoriek a ignorovania, kresťanstvo sa stane jedným zo spoločenstiev, možno dobre organizovaným, s peknými heslami, ale bez ducha, ktorý by ho odlišoval od ostatných spoločenstiev.

Človek, ak je postavený pred voľbu, porovnáva a vyberá si to, čo ho najviac zaujme. **Cirkev milujúca – spoločenstvo kresťanov v láske – musí upútať.** Určite sa tak stane v dlhšej perspektíve. Naopak, spoločenstvo založené na paragrafoch nemá čím upútať.

Tradovaný kresťanský štýl očividne nesie mnohé rysy zákonníctva, hovorí Moltmann ([17], s. 267) a pokračuje, že si všima viacej zákazy ako príkazy života. Zákonníctvo vedie ku kresťanskému životnému štýlu, ktorý je preniknutý úzkosťami a malichernosťou. Moltmann, vychádzajúc z evanjelia, používa termín *znovuzrodenie*. Znovuzrodenie jednotlivca znamená jeho orientáciu na nové stvorenie. Taký človek žije z toho, čo k nemu prichádza. Nemôže sa teda úzkostlivo zaoberať sám so sebou, lebo jeho život je orientovaný na nové stvorenie v prítomnosti a pod vplyvom Ducha Svätého. P. Pawlowsky ([18], s. 107) sa zamýšľa nad spôsobom novej evanjelizácie. Svoju predstavu predkladá v niekoľkých bodoch. Myslím, že správne vystihuje potrebu doby. Uvedomuje si, že v budúcnosti štát nebude kresťanstvo chrániť viac ako iné vyznania. Človek však bude vždy konfrontovaný s ideou absolútna. Vedy síce redukujú nevysvetliteľnosť sveta, ale *dôveru a lásku, stretávanie a odľúčenie, nemoc a smrť*, nebude mať človek vo svojej moci. Boh nie je bohom medzier, *je trvalou hádankou ľudskej existencie*, ktorej riešenie vkladá kresťanskou vierou vo vtelenie naspäť do Božích rúk.

Treba však povedať, že mnohé z toho, čo sa kresťanské Cirkvi naučili v období, keď ovládali spoločnosť, sa pre dnešnú evanjelizáciu nedá použiť. Dnes treba iné vystupovanie, bližšie k počiatkom.

Toto si Cirkev vo svojich dejinách mnohokrát uvedomila. Vznikali nové rehole, vynorili sa svätí, ktorí tieto idey reprezentovali. Čo od nás žiada 3. tisícročie? Skúsme to načrtnúť do niekoľkých odporúčaní:

1. Návrat k dynamike počiatkov

„*Znovu začať u Krista,*“ hovorí Ján Pavol II. v Apoštolskom liste ([19], s. 25). Hovorí o *novom dynamizme*: „*Teraz musíme hladieť dopredu, vyplávať na more.*“

Dnes sa situácia vo svete a u veriacich líši od situácie v minulých storočiach. Cirkev predstavuje hlavne morálnu autoritu. Bez politickej moci môžu byť človeku naklonené aspekty kresťanstva presvedčivejšie a vierohodnejšie. Ústredné poslanstvo o Bohu, ktorý sa stal človekom a skutočnosť zmŕtvychvstania je v kresťanstve jedinečná. Treba sa sústreďiť na toto poslanstvo. Kresťanská viera musí nadobudnúť novú odhodlanosť. Musí sa zbaviť mylných identifikácií polovičatosti. **Nemožno byť, aj nebyť kresťanom.** Prezident – kresťan (a rovnako aj iný politik) musí vystupovať ako nerozdvojená osobnosť. Nová odhodlanosť vyžaduje novú identifikáciu s vierou, rozhodnutie žiť podľa Kris-

tových slov, bez bočných únikov a vytvárania filozofie uľahčovania. Základné piliere katolíckej viery sú stĺpmi Cirkvi, tie nemožno nezodpovedne odkladať. *Ak evanjeliová láska – potom žitá naplno.* Príklad prvých kresťanov a ich spoločenstiev je pre nás veľkou inšpiráciou.

2. *Rešpekt voči dospelému človeku*

Vierohodnosť Cirkvi vyplýva z Posolstva, Cirkev sa nepotrebuje presadzovať straníckou činnosťou. Je nad politickými stranami, je ich svedomím. Cirkvi je zverený univerzálny morálny kódex, má teda právo i povinnosť „svietiť“, zviditeľňovať ho všetkým. Ako? To je otázka a vážna výzva. Dnešná demografická situácia na Slovensku, v Európe a vo svete sa veľmi odlišuje od situácie v minulosti (už aj spreď niekoľkých desaťročí). Rozvoj vied a kultúry priniesol nové pohľady na svet okolo nás. Vyrástli a stále rastú odborníci v jednotlivých vedných oblastiach, teológii nevyvímajúc. Kladú sa nové otázky a odpovede na ne musia rešpektovať výsledky vied. V tejto situácii Cirkev pri učiteľskom poslaní musí počítať s tým, že veľmi vzrástol počet vzdelaných ľudí, mládež je zaplavovaná mediálnymi prostriedkami vrátane počítačových novostí. To si vyžaduje úplne novú evanjelizáciu, ktorá sama je s novou kultúrou oboznámená a veriacim, aj hľadajúcim, ponúka Radostnú zvesť primerane situácii, samozrejme, založenú na autentickosti Posolstva. Pritom nemožno zabúdať, že sama musí byť reprezentantom svojej náuky. *Evanjeliové „Pozrite ako sa milujú“ musí byť vidieť stále a vo všetkom.*

3. *„Vsadiť na lásku“ ([19], s. 72)*

Pápežova výzva je veľmi aktuálna, *lebo láska všeobecne, a osobitne láska k nepriateľom, je posolstvom z iného sveta.* Láska k nepriateľom sa nedá odvodiť z úvah. Vsadiť na lásku teda znamená návrat k najpôvodnejšej cirkevnej praxi. Láska z Posolstva sa musí praktizovať každým veriacim a potom bude samozrejmosťou aj v cirkevných obciach.

O láske sa veľa hovorí všeobecne, aj v náboženských zhromaždeniach. *Ale jej aplikácia v živote patrí skôr k exotike* – akoby bola určená len „majákom“ viery – osobnostiam, ktorých činy presahujú každodennosť cirkevných spoločenstiev, iste aj preto, že mnohé spoločenstvá žijú vieru „len v myslí“. A mali by ju žiť naozaj – robotník, učiteľ, vedec, politik – všetci! Potom by chorí a nevládni nemuseli hľadať pomoc mimo rodín, susedov a známych. Potom by politika nebola ringom, miestom súboja o svoju pravdu. Potom by A tu kdesi je príčina vzťahujúceho sa sekularizmu. Veď namiesto „*Pozrite, ako sa milujú*“ počúvame skôr slová „*Pozrite, ako sa nenávidia, kradnú, klamú...*“ **Kto má záujem o také spoločenstvo?**

Nehľadajme nepriateľov kresťanstva (akosi sa to rozmohlo), budujme kresťanstvo lásky! Vymiznú aj mnohé nedorozumenia medzi kresťanskými cirkvami. Chráňme si piliere kresťanstva a rozvíjajme evanjelizáciu lásky, lebo „*Keby som lásku nemal, ničím by som nebol,*“ hovo-

rí sv. Pavol, a má pravdu! O láske netreba hovoriť abstraktne, ako v rýmoch v básni. Láska je čarovné slovo, to áno, ale láska bola Bohom daná, aby sme ju rozdávali vždy a celým srdcom a celou myslou. Treba však vedieť o čom je reč! Tam, kde je láska, tam nemá miesto nenávisť, pohodlie, ponížovanie ... (pozrite si hymnus sv. Pavla v 1 Kor, 13, 1 - 6). Podľa mňa **to je princíp novej evanjelizácie**. Treba ľudí poučiť, čo znamená milovať. Ku všetkému je návod na používanie, aj krásne slovo (ktoré sa veľmi často profanizuje) *láska* potrebuje poučenie, ináč zostane rezervované len pre vyvolených. Ale láska je pre každého človeka, nikoho nevynímajúc. Okrem toho je kľúčom k šťastiu aj na zemi a priamou cestou k Bohu. O tom, že vedie k vyrovnanej spoločnosti, netreba hovoriť, má to v poslaní.

4. Rešpektovanie vedy a sústavný dialóg s ňou

Výstižný názov diela Jána Pavla II. „*Nebojme sa pravdy*“ [20] by mohol byť inšpiráciou pre ďalšie tisícročie. Výsledky vedy nie sú v protirečení s vedou, ak ide o vedu v pravom slova zmysle, ktorej výsledky sú prijaté vedeckou obcou. Príkladom môže byť Teilhard de Chardin, ktorý v zložitých podmienkach ukázal, ako sa má viesť dialóg medzi vedou a teológiou. To tiež znamená, že veriaci by mali byť správne a včas informovaní o základných postojoch Cirkvi v tejto oblasti. Doteraz, žiaľ, to tak nie je. Vytvára sa priestor pre nesprávne chápanie biblických textov. A je o čom hovoriť! Veľa významných vedcov je združených v Pápežskej akadémii vied. Je veľa časopisov a kníh, ktoré sú zamerané na vzťah vedy a viery. **Z nich jednoznačne vyplýva, že medzi vedou a vierou niet rozporu**. Môže byť však rozpor medzi pavedou a poverami. Preto v dobe rastu všeobecného vzdelania treba dbať na rast náboženského vzdelávania a sprístupňovať veriacim výsledky štúdiá vzťahu vedy a teológie. Z nich vyplýva, že *dobře zorientovaný veriaci stojí na pevnej pôde*, čo mu umožňuje budovať na nej svoj duchovný život.

Sekularizmus nenapĺňa človeka. Sýti jeho inštinktívne oblasti. To však uspokojuje len oblasť zvieracej ríše. Lev zabíja, aby sa nasýtil, túto potrebu neprekračuje. Človek ju prekračuje a zabíja kvôli moci, sláve a ... Človek prekračuje inštinktívnu oblasť. Ak nechce zostať na tejto báze, musí využiť duchovný rozmer. Jeho základom je láska, ktorá usmerňuje konanie človeka za inštinktívnu oblasťou. V nej činnosť človeka nie je deštruktívna, naopak, smeruje k blahu človeka a celého ľudstva. To jediné človeka napĺňa, to dáva zmysel jeho životu. **Toto sekularizmus nemôže dať, lebo pre túto oblasť je slepý.**

Literatúra

[1] Mráz M., RAN, Vol. 7, č. 2, 2004, s. 101

[2] Košč S., RAN, Vol. 7, č. 2, 2004, s. 113

- [3] Gnóza je jedna z najrozšírenejších a pre kresťanstvo najnebezpečnejších hnutí. Striedajú sa v ňom niektoré články viery a elementy veľmi rozmanitého pôvodu (predstavy starého Orientu – perzské, židovské, sýrske). Základnou otázkou, ktorú sa gnóza snaží riešiť je prítomnosť zla vo svete. Problém rieši tak, že Boha stvoriteľa odlišuje od Boha vykupiteľa. Potom sú dvaja bohovia – zvrchovaný dobrotivý vykupiteľ a jemu podriadený, niekedy až nepriateľský, stvoriteľ sveta (демиург). (Podrobnejšie pozri RAN Vol. 7, č. 1, s. 81).
- [4] Manicheizmus je smer príbuzný gnóze. Ostro odmieta židovstvo a spája pohanské prvky (perzské, indické) s kresťanskými. Založil ho Peržan Máni. Jeho náuka vychádza z večne existujúcich dvoch ríš – ríša dobra, ktorá je ovládaná otcom svetla a ríša temna, ktorá je ovládaná otcom temnoty (Máni ju identifikuje so židovským Jahvem a jeho démonmi). Manicheizmus vyžaduje najprísnejšiu askézu. Vo svojich počiatkoch bol jeho zástancom aj sv. Augustín, ktorý ho neskôr v ostrej polemike porazil. Sv. Augustín zastáva názor, že: 1) človek má slobodnú vôľu (manichejci to popierali) a 2) hriech nebol stvorený Bohom a nie je večný, ale povstáva zo zneužitia slobodnej vôle
- [5] Arianizmus
Arius, presbyter z Alexandrie (4. storočie); tvrdil, že Syn Boží nie je bytostne totožný s Bohom Otcom. Je mu podriadený a stojí ako prostredník medzi Bohom a človekom. Stredom ariánskych sporov bolo chápanie zmyslu Božieho otcovstva a teda sklon brať ho doslova s biologickou analógiou – synovia vždy prichádzajú po svojich otcoch. Preto podľa ariánov je Syn menej ako Otec. Ale málokto myslí vážne, že Boh je mužského rodu a hovoríme mu „On“. Oslovením Boha Abba (Otec) sa ale používa výraz dôvernosti a v tomto zmysle to používal aj Ježiš.
Toto učenie odsúdil Nicejský koncil (325) a prijal formuláciu, že Syn Boží je od večnosti jednej podstaty s Otcom.
- [6] Nestorianizmus
Sto rokov po Niceji Nestorius, patriarcha v Konštantínopole (5. storočie), sa k otázke jednej podstaty Otca i Syna vrátil znova v inej podobe. Tvrdil, že Máriu nemožno nazývať Bohorodičkou, lebo priviedla na svet len človeka Ježiša. Proti tomu sa postavil koncil zvolaný do Efezu (431) a jeho učenie zavrhol.
- [7] Franzen, A.: Malé cirkevné dejiny, Zvon, Praha 1992.
- [8] Dolinský, J.: Dejiny Cirkvi, 2. diel, Stredovek, Bratislava 1995, s. 85.
- [9] Judak, V.: Základy vesmíru, života a človeka, Zb. prednášok, Veda, Bratislava 2003, s. 67.
- [10] Guardini, R.: Konec novoveku, Vyšehrad 1992.
- [11] Teilhard de Chardin, P.: Vesmír a Lidstvo, Vyšehrad 1990.
- [12] Rémond, R.: Náboženství a společnost v Europě, Nakl. Lidové noviny, Praha 2003.
- [13] Dawson, CH.: Rozdelení, nebo reforma západného křesťanství, Vyšehrad, Praha 1998.
- [14] Dolinský, J.: Dejiny Cirkvi, Štvrtý diel, Novovek, Bratislava 1997.
- [15] Tretera, I.: Nástin dějin evropského myšlení, Paseka, Praha – Litomyšl 1999.
- [16] Pecka, D.: Člověk a technika, Vyšehrad 1969. s. 63.
- [17] Moltmann, J.: v: Theologie 20. století, Ed. Karl – Josef Kuschel, Vyšehrad 1995, s. 267,

- [18] Pawlowsky, P.: Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí, Vyšehrad, Praha 1996.
- [19] Na začiatku nového tisícročia, Apoštolský list pápeža Jána Pavla II., SSV, Trnava 2001.
- [20] Ján Pavol II., Nebojme sa pravdy, Lúč, Bratislava 1999
- [21] Bartholomew, D.: v: God fo the 21th Century, Ed. Russell Stannard, Templeton Foundation Press, Philadephia 2000

Prof. RNDr. Jozef Tiňo, DrSc., profesne sa venoval chemickej fyzike. Je predsedom ÚSKI a predsedom Sekcie ÚSKI pre vedu a vieru. Venuje sa otázkam vzťahu vedy a viery. Je členom Európskej akadémie vied a umení.

Prílohy:

1. Percentá tých, ktorí sa stotožňujú s ateizmom alebo sa nehlásia k nijakému náboženstvu:

Barbados – 2 %
 Belize (2000) – 9,4 %
 Britské panenské ostrovy (1991) – 2 %
 Kostarika – 3,2 %
 Fínsko – 9 %
 Česká republika – 39,8 %
 Francúzsko – 4 %
 Rwanda (2001) – 1,7 %
 Slovinsko – 4,3 %
 Švajčiarsko – 8,9 %
 USA (1989) – 10 %

Svet – 2,4 %

www.cia.gov

2. Vzrast katolíckych veriacich v roku 2002 oproti roku 1978

Počet katolíckych veriacich v tomto období (vo svete) vzrástol zo 757 mil. (1978) na 1,07 mld. v roku 2002

Štruktúra:

Afrika – o 150 %
 Ázia – o 74 %
 Oceánia – o 49 %
 V obidvoch Amerikách – o 45 %
 Európa – o 5 %

Pozn.

1. Polovica katolíkov žije v obidvoch Amerikách – asi 50 %
 V Európe – 26,15%
2. Počet katolíkov vo svete poklesol zo 17,99 % na 17,2 %